

O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Mavlonbek Arabovich Doniyarov

JDPU Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrası o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligi rivojlantirishda o‘qish savodxonligi darslarining ahamiyati va dars mashg‘ulotlarida foydalaniladigan metodlar haqida fikrlar yuritilgan.

Kalit so‘zlar: o‘qish savodxonligi, boshlang‘ich sinf, o‘quvchi, o‘yin-topshiriq, metod.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается значение уроков по чтению в развитии читательской грамотности младших школьников и рассматриваются методы, применяемые на уроках.

Ключевые слова: грамотность чтения, начальный класс, ученик, игра-задание, метод.

ABSTRACT

The article reflects on the importance of reading literacy classes in the development of reading literacy of Primary School students and the methods used in classroom activities.

Keywords: reading literacy, elementary grade, student, play-assignment, method.

Hozirgi kunda o‘zida ta’lim-tarbiyaning barcha elementlarini mujassamlashtirgan zamonaviy boshlang‘ich ta’lim jarayonini tashkil etish dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Kichik maktab yoshidagi bolalarni o‘qitish va ularga milliy hamda umuminsoniy tarbiya elementlarini singdirish yo‘llari amaliy jihatdan tadbiq qilinishi lozim. Bu o‘rinda milliy axloq tarbiyasi, ma’naviy, milliy nafosat hamda jismoniy tarbiya boshlang‘ich ta’lim bosqichida ustuvor vazifa sifatida ko‘rinadi. Bu jarayonda o‘quv material shaklida berilgan ta’limiy matnlarda o‘quvchilarda turli shakllarda axloqiy-ma’naviy tarbiya va milliy nafosat me‘yorlari bilan bir qatorda diniy hamda umuminsoniy qadriyatlarni singdirish nazarda tutiladi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ulkan iqtisodiy o‘sish ko‘rsatkichlariga erishilayotganligi barcha sohalarda malakali kadrlar va yetuk mutaxassilarga bo‘lgan talabni yanada oshirmoqda. Bu o‘z-o‘zidan o‘quvchilarimizning darslarga qiziqish xususiyatini oshirish va o‘qituvchilarning har tomonlama ta’lim-tarbiyaga e’tiborini

kuchaytirishni talab etadi. Yuqoridagi talablarning ta'lim tizimi uchun juda muhim ekanligi, aksariyat xorijiy davlatlardagi kabi ta'lim va fan sohalari rivojlanishini baholash va monitoring qilish orqali ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan ilg'or tajribalarni sohaga jalb qilish kerakligini anglatadi. Ta'lim sifati va samaradorligini oshirish yo'lida xorijiy ilg'or tajribalarni o'rganish, xalqaro standartlar talablarining joriy etilishi muhim ahamiyatga ega.

O'quvchi matnni to'g'ri, tez, tushunib o'qish, mazmunini o'zlashtirish bilan ilk bor o'qish darslarida yuzlashadi. O'qish darslari orqali o'quvchilarning Milliy o'quv dasturi talablari bo'yicha o'zlashtirishlari ko'zda tutilgan bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni egallashlariga yo'l ochiladi.

Aynan o'qish ta'limida insonning, avvalo, o'zligini, qolaversa olamni anglashga bolgan intilishlariga turtki beriladi. Shu maqsadda "O'qish savodxonligi" darsliklariga ona tabiat, atrofimizni o'rab turgan olam, Vatanimiz tarixi va bugungi qiyofasi, kattalar va bolalar hayoti, mehnatsevarlik, istiqloq va milliy-ma'naviy qadriyatlar, xalqlar do'stligi va tinchlik kabi turli mavzular bo'yicha atroflicha tushunchalar berishga mo'ljallangan badiiy, axloqiy-ta'limiy, ilmiy-ommabop asarlar kiritiladi.

O'qish savodxonligi darslari savod o'rgatish davrida o'quvchilarni bo'g'in, so'z va gaplar bilan tanishtirish va ularni o'qish, rasmlar asosida hikoya qilish tarzida uyushtirilsa, o'qish texnikasi egallangandan so'ng o'qish muayyan mavzular bo'yicha tanlangan badiiy, ilmiyommabop matnlar yuzasidan olib boriladi.

Kichik maktab yoshi-bu bolaning hayotidagi olti yoshdan o'n yoshgacha bo'lgan davr, u boshlang'ich maktabda o'qiyotgan paytidir. Bu davrda o'qitish inson shakllanadigan asosiy yosh hisoblanadi. Boshlang'ich sinflarda bolalar fanlarning boshlanishini o'rganishni boshlaydilar. Ushbu bosqichda bolalar psixikasi va bilim doirasi rivojlanib, ko'plab aqliy yangi shakllanishlar paydo bo'ladi, eskilari yangilanadi va rivojlanadi.

O'quvchilar hayotida maktab davri kognitiv funksiyalarning intensiv rivojlanishi, hissiy-idrok etish, fikrlash, mnemonik va boshqa jihatlari bilan ajralib turadi. O'qish – bu keyingi o'rganish uchun zarur bo'lgan yangi bilimlarni olish vositasi hisoblanadi. O'qishni o'rganmagan yoki kam o'qiydigan o'quvchi muvaffaqiyatli bilim ololmaydi. Axir, maktabda o'qish jarayoni har doim bolalarning mustaqil ishlashini, birinchi navbatda kitob ustida ishlashni nazarda tutadi. O'quvchilar tomonidan o'qish texnikasini yetarli darajada o'zlashtirmaslik, eng muhimi o'qiganlarini tushunmaslik ularni jiddiy qiyinchiliklar tug'diradi bu esa o'quv qobiliyatsizligini keltirib chiqaradi.

O'qishni o'rgatish muammosi pedagogik jarayonning eng muhim muammolaridan biri bo'lib, u doimo psixologlar va o'qituvchilar e'tiborini jalb qilib kelgan. Boshlang'ich sinflarda

o'tkaziladigan o'qish diagnostikalarida o'qish qobiliyatlarini shakllantirishni nafaqat tezlik mezonlari (daqiqada so'zlar soni) yordamida, balki o'qishni tushunishni baholashni ham nazarda tutishga qaramay, ko'plab o'qituvchilar uchun birinchi mezon asosiy hisoblanadi. Rivojlangan o'qish qobiliyatiga ega o'quvchi nimani o'qishni biladi (adabiyot olamiga yo'naltirilgan), qanday qilib o'qishni biladi (o'qiganini yetarlicha idrok etadi), badiiy texnika haqidagi g'oyalarga, uning didi va hissiyotlariga qarab anglab oladi.

O'quvchining kompetentsiyasi, adabiyotni idrok etish madaniyati, badiiy matnning obrazli mohiyatini tushunishga asoslanadi va og'zaki obrazlar tilini egallashni, asosiy adabiy tushunchalar tizimidagi yo'nalishni o'z ichiga oladi. Badiiy o'qish darslarini o'tkazishda o'qituvchilar o'quvchilarning o'qish tajribasini to'plash, o'qiganlarining ma'nosini anglash asosida o'qish texnikasini rivojlantirish, adabiyot, rasm, musiqa asarlarini taqqoslashni o'rgatishlari va doimiy o'qish istagini tarbiyalashlari kerak. O'quvchilarga matnlarni taqqoslashga, badiiy ifoda vositalari bilan tanishtirishga, so'z bilan ehtiyot bo'lishga o'rgatish lozim.

O'qish darslari uchun tanlangan mavzular o'quvchilarga kundalik hayot, mustaqillikni mustahkamlash va insoniy munosabatlar bo'yicha ham bilim va tarbiya berishni ko'zda tutiladi. Bular ichida istiqloq, vatan, ma'naviyat va tabiat haqidagi mavzular alohida ajralib turadi. Ulardan ko'zlangan maqsad o'zlikni anglash, istiqloq, vatan va tabiat bilan bog'liq tuyg'ularni uyg'otishdir. Shuni unutmaslik kerakki, har bir ta'limiy vazifani bajarishning aniq va ilmiy metodik usullari mavjud bo'lib, ular zamonaviy o'qitish usullari bilan boyitib borilmog'i kerak. Bu vazifalar boshqalari bilan o'zaro bog'liq holda va sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari jarayonida hal qilinadi.

O'qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. O'qish orqali inson borliq, jamiyat haqida bilimga ega bo'ladi, o'qishni bilmagan odamning ko'zi ojiz kishidan farqi yo'q. Boshlang'ich sinfdan o'qish faoliyati barcha predmet darslarida amalga oshiriladi. Lekin o'qishga o'rgatishning yo'l-yo'riqlarini oqish metodikasi ishlab chiqadi. O'qish metodikasi kichik yoshdagi o'quvchilarning umumiy rivojlanishi, psixologiyasi, xususiy metodika sohasidagi yutuqlarlari asosida shakllanib boradi.

O'qish darslarida o'quvchilar tabiat, jamiyat, unda yashovchi, kishilar xayoti, ularning o'tmishi, hozirgi yashash tarzi, mashhur kishilari haqida, vatanning tabiati, ob-havosi, boyliklari, hayvonot dunyosi va boshqalar haqidagi bilimlarni egallaydilar. Bilim olish jarayonida ularga nisbatan munosabat uyg'onadi. O'quvchilar aqliy faoliyatini zarur shartlar bilan ta'minlash uchun o'qituvchi kichik yoshdagi o'quvchilarning diqqat xususiyatlarini yaxshi bilishi kerak. O'quvchilarda tanlab hikoyalash malakasini hosil qilishga bo'shlang'ich sinf o'qish darslarida

keng qo'llaniladigan meto'dik usullar yordam beradi. Bunda hikoya qismiga chizilgan rasm asosida hikoyalash; hikoyadagi bu voqeani tasvirlovchi rasm asosida hikoyalash; tanlab qayta hikoyalashni talab etadigan savollarga javob berishni misol qilish mumkin.

Darslardagi ko'rgazma vositalari, tarqatma materiallar, turli o'yinlar o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirishda samarali usullar hisoblanadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar o'yinlarni yaxshi ko'rish bilan birga o'yin orqali ba'zi qoidalarni juda tez o'zlashtirib, uni uzoq vaqt esda saqlab qoladi. Masalan, "Kim ko'p baliq tutadi?", "Bekinmashoq" o'yini, "Kim oshdi?", "Tovush tanitish" kabi o'yinlar mavjud. Bu o'yinlar kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otadi. O'yinni tashkil qilishda sinf partalarining qatoriga qarab, o'quvchilar guruhlariga bo'linadi. Masalan, birinchi sinflarda M tovushini tanishtirishda quyidagi "Tovush tanitish" o'yinidan foydalaniladi. Ikkita o'quvchi M tovushi qatnashgan so'zlardan navbat bilan ayta boshlaydi.

O'quvchilardan biri to'xtab qolgach, boshqa o'quvchi davom ettiradi. Bunday o'yinlar yordamida o'quvchilar mazkur tovushning so'z boshi, so'z o'rtasi va so'z oxirida kelishini anglab oladilar. "Kim oshdi?" o'yinini o'tkazishda o'qituvchi besh daqiqa ichida kim ko'p so'z o'qiy olishini tekshiradi. So'zlarni o'qishni boshlash va tugatish vaqtini o'qituvchi belgilaydi.

Belgilangan vaqt ichida o'quvchilar ovoz chiqarib so'zlarni o'qiydilar va nechta so'z o'qiganlarini sanab beradilar. So'ralgan o'quvchi qaysi so'zga kelgani va shu so'zgacha nechta so'z o'qiganini aytadi. Kichik yoshdagi o'quvchilarda diqqat tez o'sadi. Ixtiyorsiz diqqat qiziqish bilan mustahkamlanishi sababli, har bir o'qituvchi o'z darsini qiziqarli va maroqli qilishga intiladi. Lekin shu narsani yodda tutish lozimki, o'quvchilarning diqqatini bevosita qiziqarli va maroqli bo'lmagan narsalarga ham qaratishga o'rgatish kerak.

Chunki o'quvchida nozik va injiq diqqat paydo bo'lib qoladi. Ko'rgazmali idrok katta imkoniyatlarga ega. Eslab qolishda ko'rgazmalilikning o'zi emas, balki ularning nutq va amaliy faoliyat bilan biriktirilishi yuqori samaradorlikka olib keladi. Yuqorida ta'kidlangan metodlardan tashqari, boshlang'ich sinf o'qish darslarida zamonaviy pedagogik texnologiya usullaridan "Aqliy hujum", "Tarmoqlash", "Guruhlar bilan ishlash" kabilardan ham foydalanish yaxshi samara beradi. Dars mashg'ulotlarida o'yin-topshiriqlarni takrorlash yoki mustahkamlash darslarida foydalanilsa ijobiy natija beradi.

O'yin-topshiriqning qaysi bir turini tanlash darsning turiga, sinf o'quvchilarining o'yin-topshiriqlarni bajarishga o'rgatilganlik darajasi, ularning bilim saviyasi, mustaqil ijodiy ishlash imkoniyatlari, o'rganganlarini xotirada tez tiklay olishi, ijodkorlikning qay darajada shakllanganiga ham bog'liqdir.

Shuni ta'kidlab o'tish kerakki, har bir darsda qanday metoddan foydalanish, darsda qanday usullarni qo'llash o'qituvchi tomonidan oldindan belgilab olinishi va puxta ishlab chiqilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. R.Safarova, M.G'ulomov, M.Inoyatova. Savod o'rgatish darslari, Toshkent, 2021-yil "Tafakkur" nashriyoti.
2. Ona tili va o'qish savodxonligi [Matn]: 1-sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma / I. Azimova [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2021. - 128 b.
3. Ona tili va o'qish savodxonligi. 1-qism. Darslik. 3-sinf uchun. K. Mavlonova [va boshq.]. Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022.-144 b.79-bet.
4. Ona tili va o'qish savodxonligi [Matn]: 3-sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma / K. Mavlonova [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022. - 160 b.